

Kaarela 10. 1916

„Saagu Walguš!“

I.

Toimetanud ja wäljaannud
Joh. Laas.

Hind 25 kop.

Raamatufirjastus „Saagu Walguš!“
Tallinnas, 1916.

„Suugu Walgus!“

Toimetanud ja wäljaannud
Soh. Laas.

Дозволено военною цензурою.

W. Ehrenpreis'i trükk, Tallinnas, 1916 a.

Julgust!

*Julgust, julgust, wend ja õde!
Pole kõik weel kadunud.
Wõidab õigus, wõidab tõde,
Langeb kõik, mis kõdunud.
Warsti wabadusewalgel
Rahwas rändab wõitjana . . .
Oleme ju selle algel —
Julgust, julgust wõidelda!*

Paksus Margaretas, kewadel 1906.

J. L.

*

Noortele.

Nooruse tuli meil wälkugu silmas,
Julgus, jõud tuksugu soonte sees:
Palju on korda weel saata meil ilmas,
Palju meil raskusi ootamas ees . . .
Edasi, sõbrad, julgesti edasi —
Edasi, julgete päralt on wõit!

J. L.

*

Wiimne palwe.

Kui elu-okasteedel
Kord jõuan lõpule,
Ei au ja kuulsus'pärgi
Siis ihka endale.

Kuid üht' ma palun siiski —
Kui rahu leiab rind,
Siis andku aset puhkeks
Mull kallis kodupind!

Leop. v. Schroederi järele J. L.

*

„Uhajatele“.

See salm peaausjalikult nende kohta käib,
kell' „uhamine“ esimisel paigal seisma näib

Kui tarwis teha tööd, siis lõbu põigan ma,
Kui aeg on „uhada“, siis „uhan“ kaasa ka;
Kuid teha tööd ja ühes „uhada“ —
Ei — tänan — sellega ma walmis kül ei saa!

Ainetel J. L.

35775

Fr. L. Kõrvald
nõu. kirj. kooli
Raamatukogu

„Saagu Walgus!“

„Walguses on elu, pimeduses kiratsemine ja — surm!“

Pimedusest walgusele püiab iga elaw olemus, olgu see taime- ehk loomariigis. Kes walgusele tungida ei jõua, see hakkab kiratsema ning — sureb peagi . . .

Nii on lugu looduses, nii on see ka rahwaste ja iga üksiku isiku elus.

Haridust, teadust nimetame walguseks, nimelt waimuwalguseks, kuna harimatust — rumalust — pimeduseks peetakse. Terwed rahwad ning üksikud isikud, kes haridusest ilma, teadusest midagi ei tea, wiibivad pimeduses, kiratsewad, kuna sellewastu need, kes hariduse walguses wiibivad, jõudsaсти kosuwad ja edenewad.

Elu on walguses ning walgus — hariduses ja teaduses. Neid — haridust, teadust — peame omandada püüdma, kui pimedusest peaseda ja walguses wiibida tahame.

Ruid kust ja kuidas?

Koolidest muidugi. Ruid wähe on neid, kes sealt haridusehallikatest ning teadusetemplitest peale wiletsate raafukeste midagi suuremat koguda suudawad . . . sest nii hästi alamad kui ka kõrgemad koolid ei seisa meil kuidagi weel oma ülesande kõrgusel. Pealegi ei ole kõrgemad koolid meil suuremale hulgale kaugele kätte saadawad . . .

Ruid koolide kõrwal on tähtsamaks haridusehallikaks kirjandus, kirjandus, mis kõigile, wõrdlemisi, kergesti kätte saadaw on. Kirjandus on see tagawara salw, kust igaüks haridust ammutada ja oma teadmisi täiendada võib, kes seda aga soovib.

Inimesele aga, kes walgusega weel harjunud ei ole, on liiga hele walgus kahjulik — ta ei kannata seda esiteks wäljagi.

Nii on lugu ka waimuwalgusega, teadusega. Kellel filmaring weel väga kitsas, kellel teatav eelharidus puudub, see ei suuda raske massifulistest teaduslikkudest raamatutest aru saada, nii et tal sarnaste lugemiseks tahtminegi puudub. Nende jaoks tuleks wõima-

likult kergel keelel kirjutatud teaduslikud raamatuid soetada, milledest nad täiesti aru saaksivad. Niisuguseid raamatuid lugeedes laieneks aegamööda nende filmaring, nii et nad pea ka juba raskemasifulistest ja sügavamatest teaduslikest kirjatöödest aru hakaksivad saama.

Rahjuks ei wõi meie Eesti kirjandus sarnaste rahwalik-teaduslike raamatute rohkeusega uhkustada, sest suurem osa nendest, mis meil selle pealkirja all ilmuvad, on oma sisu poolest ikkagi sedawõrd rasked, et nendest weikese — algkooli — eelharidusega ehk ilma mingisuguse eelhariduseta isikud jagu saada ei suuda.

Et seda puudust omalt poolt osaltki parandada, teen enesele tähtsamaks ülesandeks niisuguseid õpetlikka, rahwalik-teaduslikka ja ilukirjandusliku raamatuid, milledest rahwas — selle sõna kõigelaemas mõttes — täiesti aru saaks, jõudumööda wälja andma hakata. Need raamatud ilmuvad üleüldise pealkirja all „Rahwalik-teadusline ja ilukirjandusline kirjakogu „Saagu Walgus!“, osalt weikeste iseraamatutena, osalt kirjatööde kogudena sellesama nime all ning nimekohase sisuga. Esimestest on nr. 1—8 juba ilmunud ning wiimase katset esitab käesolew lendleht. Wiimane ei ole erakorraliste olude ja weel mõnda muude põhjuste pärast — küll mitte niisugune, nagu sellenimeliselt raamatukeselt õigusega oodata wõiks, kuid neid puudusi katsume edespidi — kui olud ja ajad muutuvad — järgmistele wäljannete juures parandada ning lendlehte korralikult ilmuma ajakirjana ilmuda lasta.

Leidku siis esimene „Saagu Walgus!“ niisugustes ringkondadesse ja rahwa kihitidesse teed, kellede jaoks ta wälja saadetakse ning awaldagu seal niisugust mõju, nagu wäljasaatja seda soowib et — walgus ja aks!

Tallinnas,
märtskuul, 1916.

Joh. Laas.

Rustunud tulelont.

G. Wjatkini järele.

Wana põhjamaa legenda tuli mulle meelde. Kord lapsepõlves, ialgi tagasitulemata lapsepõlves, kuulsin ma seda liigutawat, ilusat legendat — kustunud tulelondist.

Jäedawalt on lapsepõli mööda läinud . . . Miks tulewad aga wanad, kord lapsepõlves kuulnud muinasjutud meelde? Kas mitte selleks, et wärskte, karastawa tuulena hinge jahutada, kas mitte selleks, et elustawa kaste ustu-õie peale langeda, mis sügawas südamepõhjas peitub?

* * *

Pimeduse-, hirmu- ja ahastusemaalt, maalt, kus Nälga ja Wiletust walitseswad, jooksiwad inimesed ära, jooksiwad walguse-, õnne- ja rõemumaale.

Raugel ees seisis töötatud maa, üle määratuma tormise mere käis tee tema juurde ja raske oli inimestel mässawate laenete- tormawa tuule ja koledate kaljudega wõidelda.

Ruid nad läksiwad, ujusiwad, liikusiwad edasi . . . Ees noored ja julged, nende järele teised.

Päewad oliwad pahad, ööd pimedad . . .

Pisarate, wete ja furnukehadega katsiwad rändajad oma teed, kuid siiski läksiwad nad edasi.

Rende uhketes, kuigi waewalistes, liigutustes oli midagi lõp- mata fuurt, midagi kurb-ilusat.

Ja oli weel midagi olemas, mis neid takistustest hoolimata edasi meelitas: keegi *S i g e* ja *W ä g e w* süitas ees määratuma tule- londi põlema; selle hiilgus walgustas teed ja julgustas rändajaid edasi.

Ruid toores *P i m e d u s* kustutas tulelondi ära. — Järsku ja ootamalt kustutati tulelont ära . . .

Silmapiilguks walitses Pimedus ümberringi.

Silmapiilguks tuli hirm inimeste peale.

Ruid ainult silmapilguks. Waewalt sai pimedus wõimuse oma kätte, kui korraga walgeks läks, nagu oleks tuhat päikest hiilgama hakanud: iga piisar, mida Pimedus ja Wägivald rändajate silmist wälja pigistasiwad, iga weretilk, mis nende haawadest maa peale langes, hiilgas helebada, kustutamata leegiga, nagu sõed tuha alt, mida tuulispea õhutab . . .

Uuesti, kustumata leegist saiwad inimesed soojust ja walgust, selle hell tegi neid rõemsaks, julgeks ja tugewaks . . .

* * *

See legenda on wana, nii wana, kui inimesesugu ja tema lõpp ulatab aastatuhandetesse.

Ruid miks tuli ta mulle just nüüd meelde?

Seda ma ei tea, niisama, nagu lillekenegi ei tea, mispärast tema peale õhtul karastaw kaste langeb. Tean ainult, et kuigi päike ta looja läheb, tema elustaw tuli ja walgus ei kustu siiski mitte ära . . .

Rats ilma.

Carl Ewald'i järele.

„Kultura“

Proua X. istub kiwi peale ja hakkab suurehabetega kalamehoga, kes seal ligidal võrkusi parandab, juttu ajama. Proua jalgu katawad peenest nahast kingad ja õhukesed sukad, mis kuni põlvedeni väljapaistavad. Aegajalt kohendab ta oma aluskuube, kuid see sünnib silmanähtavalt sellepärast, et teine tema jalgu näeks. Tal on ka suur päemavari ja paljad käewarred, kuna ta õhukesed riided ülepea kõiksuguste odawate pitsidega ilustatud on.

„Kalamees . . . kas teie mitte uppumist ei kardate, kui merel wali tuul puhub? — Mis teie siis teete kui kalad võrku ei lähe, kalamees? Küll teie naisel võib kodu igaw olla, kui teie merel olete! — Millal kalad kõigeparemine võrku lähewad — öösel või päewal? — Ei mina seda küll väljakannatada suudaks, kui mu mees kalamees oleks!“

Järsku peab ta suu kinni ja jääb imestanult wahtima.

Maa poolt liginewad mõned nõoredmehed, paljalt jookstes. Nende päikesest pruuniks kõrwetatud käed ja pead seisawad walge kehaga wastolus. Nad lööwad enestele naerdes reite peale ja naerawad temast mööda jookstes — teist teed neil ei ole. Siis hüppawad nad nad hõisates wette.

„Sa suur jumal!“ kiljatab proua ja paneb käed filmade ette.

„Mis teil wiga on, proua?“ küsib kalamees lahkelt. „Kui teie midagi muud näete, kui seda, mis jumal on loonud, siis võite küll kiskendada!“

Loodus.

Tüüti maad olen ma juba ära käinud. Ma tungin põesastikuft läbi. Kuhu mu tee mind wiib, seda ei tea ma mitte.

Ma pööran puisteele, kus oksadel wiljakõrred, mis koormatest sinna jäenud, ripnewad. Lõpuks jõuan merekaldale, kus ma ühe sündsä kiwi otsa istuma ja loodust filmitsema jäen.

Korruga kuulen kahinat ja waatan ümber.

Natuke maad minust eemal wõtab ennast üksnoor naisterahwas riidest lahti. Meie waatleme üksksteist.

„Wabandage,“ tähendan ma: „mina ei näinud, et teie wette minna tahate.“

„Mis sellest siis on?“ ütleb ta. „Küiru mul ju seljas ei ole.“

Ta naerab lõbusalt ja toimetab riidestlahtrivõtmist rahulikult edasi. Minu arust on nüüd äraminna wiisakufeta . . . Juba ongi ta meres, sulistab, ujub, lööb wastu laineid.

„Külm on,“ hüüab ta mulle.

„Mis teie kallima nimi on?“ küsin ma.

„Kust teie teate, et mul kallim on?“

Ta naerab ja sulistab lõbusalt edasi. Siis wastab ta kelmikalt:

„Noh, see on Janseni poeg. Sügifel teeme pulmad.“

Ta nüüd on ta jälle kaldal, paneb ennast riidesse.

„Nagemiseni!“ hüüab ta minnes.

„Nagemiseni! Sa terwitage minu poolt oma kallimat!“

Raasföödlane.

Severini järele.

„Seadus, seadus!“ hüüdis kohtunik Brey oma ilusat käharpoad wangutates.

„Kuidas? Teie — seaduse kaitseja — kahtlete? . . .“

„Ei, ma ei kahtle. Rahvas nõuab seadusi, mis kliima, kõlbuse, eluviiside j. n. e. kohaselt muutuvad. Kuid tuleb juhtumisi ette, kus seadus nii, igavene tõde aga teistki räägib. Suudate teie uskuda, et mina, autähtedega ehitatud ametnik, seaduse kaitseja, seadust rikkuda võisin ning mõrtsukatöös kaasföödlaseks sain?“

„Teie naljatate, mu härra!“

„Mitte sugugi!“ Ma olen nuhtlust ära teeninud ning oleksin pidanud seda ka kandma. Kuid mitte see ei ole tähtis, vaid tähtis on see, et ma oma tegu ei kahtse.“

„Palun, jutustage, härra kohtunik!“

„See meelega.“

* * *

Ta nimi oli Maria. Ta oli kuivetanud ja iluta; juuksed olid tal ennem punased, kui kollased; näu peal olivad tal mustad täpid, kuid ta liigutused olivad painduvad ja elavad, ta käik kerge; waade kurb, osawõtmist arataw; ta heal oli madal, kuid kõlaw ja wähefese wärisew. See heal tungis südamesse ja sunnitas iseäralist kohmetust.

Teie ei tohi arwata, et ma Maria wastu wähematgi huwitust tundsin; ei. Ma olin alles noor naisemees ja mind ei huwitanud ükski wõeras naiserahwas.

Hoopis ümberpöördult — niihästi minul, kui ka mu abikaasal — meil mõlemil oli temast kahju. Meie austasime tema wahwust ja uhkust, mille alla ta oma õnnetut saatust mattis. Meie austasime tema waitimist ja iseenele wäärtuse tundmist, millega ta meie poolehoidmise peale wastas.

Ta oli raudtee wahi naine. Tema mees oli suur joodik, kes teda pekksis ja nõudis, et naine kõrwalist teenistust pidi otsima, kuna ta ise, käed, taskus, möödatornawaid rongi wähtis.

Ring Maria oli sunnitud oma mehe sõna kuulma. Ta õmbles, kudus, käis, korw käe warrel, mööda majasi ja müitas sambalaid, marju, lillesti, lindusi — kõiki, mis mets wäestele inimestele pakub. Alati käis ta puhtasti riides ja ta paksud, kullakarwalised juuksed olivad korralikult lammitud.

Kord oli tal suur haaw kulmu peal, walge, puhta sidemega kinni mähitud. „Ma kukkusin maha,“ ütles ta. Teine kord oli ta pahem käsi kinni siutud — terwelt laks nädalat. Ja siis ütles ta, et keegi jalgrattasõitja teda maha olla ajanud.

Tahtmatalt tõusis soow, et ta mees rongi alla sattuks wõi et wälk ta furnuks lööks.

* * *

Nii läksiwad mõned aastad mööda. Marie sulas nagu waha palawa päikese käes, ta nooruse wärskus kadus filmanähtawalt.

SiiS asus meie lähedale keegi tiskler Markus elama. See oli terve, ilusa välimusega, otsekohene ja töbarmastaja noormees. Ta sai Mariast kuulda ning kord puutusiwad nad kokku.

Ma ei usu, et nende wahel midagi rohkem kuulda oleks olnud, kui „tere“ ja „jumalaga!“ Kuid käepigistamine kestis kauem, kui harilikult ning nende pilgud ei tahtnud teineteisest lahkuda.

Ja Maria oleks nagu pikemaks kaswanud, sirgemaks ja elawamaks muutunud. Ta filmad, mis juba kustumas oliwad, hakkasiwad uuesti endise iluga särama. Lapsi tal ei olnud, ja ta ei olnud neid enesele kunagi soowinudki. Kuid nüüd hakkas ta neid kirglikelt kallistama ja suudlema, kui need talle kufagil wastu juhtusiwad.

Waene, õnnetu Maria!

Kord läksin ma messa. Sel ajal hurwitas mind taimeteadus. Ma korjasin igasuguseid taimi ja marju.

Korraga pööras mu koer teelt kõrwale ja tungis walju haukumiseega põesastikku. Ma läksin talle järele . . . kofkunult jäin ma seisma: mu ees lamas furnukeha . . .

Ta lamas selili, käed rusikas, nagu kramplikult kokkukistud ja üleni werine. Peas oli tal suur haaw, nähtawasti millegi terawa asjaga löödud. Pealuu oli täitsa purustatud.

Ta kõrwal lamas jäme werine lepp.

Ma kummardasin. Wiina hais tungis mulle ninasse.

See oli Maria mees. Wäheawal jäin ma rahulisemaks. Wististi oli ta mõne oma joomasõbraga kiskuma läinud ning see oli ta furnuks löönud. Kuid korraga puutus mulle midagi ootamatat filma: furnu ruusikatest tungisiwad nagu kuldsed niidid wälja ning maas oliwad mitu kanarpiku oksatest. Wiimased oliwad wist Maria korwist wälja kukkunud.

Maria juuksed! Maria kanarpik! Ma sundisin koera kepihoopidega waitima. — Kuid kuriteol oliwad kindlad tõendusjed.

Ma korjasin kanarpiku oksad hoolega kokku ja pistsin oma taskusse, et neid pärast kufagile eemale wisata. SiiS kiskusin ma furnu sõrmede wahelt kõik juuksekarwad üksaawal wälja . . .

Oma jäljed pühkisin ma oksaga hoolsasti ära ning seadsin põesaste oksad nende endisesse olekusse.

Roju tulesse lastsin ma koera ahelasse panna, kuhu ta terwelt kolmeks tuuks jäi.

Mõne aja pärast leiti furnukeha küll ülesse, kuid metsloomad ja linnud oliwad ta juba nii ära närinud, et uurimine, mida õige uniselt ja hooletult toimetati, midagi iseäralist päewawalgele ei toonud.

Maria, kes nüüd jälle nagu uuesti nooreks oli saanud, läks Markusile mehele. See wiis teda oma kodupaika.

Nüüd on nad muidugi õnnelikud.

Ras Maria aga midagi aimas? Ras ta mind nägi? Ma ei tea seda. Kuid ta esimesele pojale pandi minu nimi — Mihail ning ta wanem tütar kannab minu abikaasa nime.

„Sa tegid hästi!“ ütleb mulle Elise, mu abikaasa.

„Sa oled halwasti teinud!“ ütles Themis, õigusejumalanna.

„Mis ütlete Teie selle kohta?“

Päiteſe poole!

Emateſe maa ſoojas rüpes, tema kaitſewates kätes magas weife ſeemneteraſene, Ülewal mõigafiſid mõiſewad marud ja raputaſid raagus puid, mis ägades painduſid, aga teraſene ei teadnud midagi külmaſt ega tormiſt.

Ühel päewal, kui päite külmanud maapinna peale paistiſ, ärkas ta üles. Ta meel oli nii iſeäralik; oli, nagu oleks mingi ſaladuſlik heal teda hiiðnud, et ta ärkaks ja üleſpoole tungiks. Ta nägi, et tema ſeeſt peenike roheline idu wälja ajas ja läbi mulla teed üleſpoole otſiſ.

„Mis ſa teed?“ küſiſ üks paks punane uſfikene, kes teraſe kõrwal rõngasſe tõmmatult pikutas.

„Ma tahan ſügawuſeſt wälja jõuda; mind kutſub keegi ja ma pean ſeda kutſet kuulma.“

„Mina ei teeks ſeda kül mitte“, ütles uſfikene pikkamiſi ja uniſelt. „Siin on elu palju rahulikum. Mida kõrgemale ſa jõuad, ſeda enam mahajäetud tunned ſa enda olewat; kõiksugu hädaohud ootawad ſind ülewal.“

„Kuidas nii?“ küſiſ teraſene lohkudes.

„Käre tuul raputab ſind ja öökülm paneb ſu lõdiſema. Nii-pea kui ſa üles jõuad, igatſed jällegi maa-ema ſooja rüppe tagaſi. Mina ei ſaa ſinuſt aru, ſa wäike ninatark teraſene, kes ſa nii suure õhinaga üles walguſe poole lipud.“

Wäike ſeemneteraſene jäi üſna araks ja oleks peaaegu uſfikete nõu järele teinud. Aga ſiiſki ajas ta oma peateſe püſti ja ütles: „Ma ei wõi ſiia kauemaks jääda, waid pean üleſpoole minema!“

Pehme muld taganes, nagu oleks ta temale teed tahtnud anda, ſoojad wihmatilgad waofiſid lõrd-lõrralt ikka ſügawamale, ja ſeemneteraſene imes neid iſuga oma ſiſſe ning tundis, et ta idu suuremaks ja tugewamaks ſirguſ.

„Kaſwamine on ilus aſi“, mõtles ta rõõmsalt.

Aga ſiis tuli kuuw ilm; põld janunes, waod muutufid kõwaks ja igatſetud wihm ei tulnud ega tulnud.

Seemneteraſene jäi aegajalt ikka nõrgemaks, ta warrekene löi longu ja kaotas oma wärwi. Raugelt kuuliſ ta uſfikete healt: „Kaſ ma ſulle ei ſeda ette ei ütelnud? Sa lahkufid meiſi, et nüid wiletuſeſ ſurra. Sul ei oleks kõigewähematti janu, kui ſa nii rasket tööd ei teeks. Jäta kaſwamine pooleli!“

„Ei iialgi! ſoſiſtas ſeemnetera, ja ſirutas ennast kõike jõudu kofku wõttes.“

„Kui wihm mind lõrd koſutab, kaſun jälle kaſwada. Nüid aga ei jakſa enam!“ oigas ta.

Wiimaks tuli ometi igatſetud karakuſus; ſeemnetera imes koſutawat märjakeſt ja kiſkuſ ſeda himukalt oma kuitwanud juurteſſe.

„Nüid ma wõidan!“ hõiskas ta, lütkas kiwiteſe eeft ära ja — kaſwas.

See oli ühel pehmel aprilli homikul, kui see ime sündis. Wiimane mullatütt andis ruumi ja noor idu nägi päewawalguft.

Roosikarwa pilwefesed ujusid selge taewa peal ja idas ilmus kuldses ilus päikene.

„Mis see on?“ hüüdis nooruke täis waimustust. Üks wanem kõrs nihkus lähemale ja ütles lahkesti:

„See on soojuse ja walguse andja, kes meid kaswada ja walmida lasseb. Nüüd oled ja maa peal ja oled enesele kõiki takistusi ära mõites teed leidnud. Sa oled mõitnud!“

Wäike kõrreke wärises rõemu pärast.

„Nüüd tean ma, kes mind kutsus“, ütles ta. „See oli päike. Kui tore kaswada ja tõusta!“

„Sul on õigus“, ütles wanem kõrs. „Kaswa edasi ja ikka edasi, ja aeg tuleb, mil sina ja meie kõik suureks saame ja kullases walguses kroonitud ja walminult inimest teenime!“

„Kui rõemus ma olen, et ma usfikese sõna kuulda ei wõtnud, waid kutses kuulsin, mis ülewalt tuli“, ütles kõrs. „Kaswamine on üli-ilus asi!“

X.

Kewade.

Uut elu kewade meil' jälle toonud —

Näe, kuis ta mängib päikse kiirtega
Ning meelitleb mullast lilled wälja
Ja sunnib puudel puhkema!

Uut elu kewade meil' jälle toonud —

Sa kuula, kuidas linnud laulawad
Ja waata, kuidas wirwendawas õhus
On rõemsalt lehwitamas liblikad!

Uut elu kewade meil' jälle toonud —

Uus lootus täidab kõigil südame:
Uus lootus — kindel usk — et elu wõidab,
Et kõik weel p'ole suikund surmale!

* * *

Uut elu kewade ka mulle toonud,

Uut lootust mullegi weel lubab ta:
Neid rõemusi, mis täidawad nüüd loodust,
Wõin tänulikul meelel maitseda!

Sest wälja, wälja waba loodusesse

Mu kitsast kongist tahan tungida!
Uus elu lootus, usk mul täidab rinda —
Weel tahan elust õnne leida ma!

J. L.

Päitefe all ei ole midagi uut.

J. Berliini järele.

Weel kunagi ei ole inimesesoo edenemine nii kiire olnud, kui praegusel ajal. Iga päew toob enesega midagi uut, ja meie ümbrus ning kogu elu muutub, nagu dekoratsioonid näitelawal. Ruhu poole iganes filmad pöörad, — igal pool näed ilka midagi niisugust, mida „teaduse wõi tehnika wiimaseks sõnaks“ hüitakse. Ja neid „wiimaseid sõnu“ on nii palju, et meie kergesti neid liialdame ja oma aastajaja edusammusid kõrgemine hindama kaldume, kui nad tõepoolest wäärt on. Sest tõepoolest on paljugi sellest, mida meie oma aja imedeks ja inimese geniuse wõitudeks peame, juba õige wanal ajal olemas olnud.

Päitefewanid, mida praegusel ajal nii laialt ülistatakse, olid juba wanade egiptlaste juures wäga hästi tuttawad. India arstid tegid juba aastatuhandete eest sarnaseid operatsioonid, mida praeguse aja arstiteaduse imedeks peetakse: nad tegiwad kuntslikka ninasi, huuli ja kõrwu. Ja kaitserõugete paneminegi, mille tähtsusest weel meiegi ajal igal pool küllalt aru ei saada, oli juba mõne sajaja aasta eest metsiku dajaki-rahwa juures kaitseabinduna tuntud. Õegi kuulsa pastor Kneipp'i külma weega ja muude looduslikkude abinõudega arstimine et ole sugugi uue aja leidus, sest et üks kuulus Rooma arst seda juba veale 2000 aasta eest oma haigetele soowitas. Niisama soowitawad ka wanad Greeka arstid parajat söömist ja otstarbekohast toitumewalikut, liikumist, mašseerimist ja paljajalu käimist, kui terwisehoidmise ja paranduse wahendikkusi. Muude sarnaste abinõude seas leiame wanade greeklaste juures ka weel mudawannide, tõrwa j. n. e. tarwitamist.

Tehnika alal tuletab wana aeg meile nii mitmeski asjas praeguse aja ehitusekunsti „imeisi“ meele. Kui suured selleaegsed tehnika wahendid olid, seda näeme juba Lysippose õpilase Stafikratose juures, kes Athose mäest Aleksander Suurele ausammast wäljaraiuda tahtis. Rhogose hiiglane ja mitmed weel praegugi alalolewad sfinksid tõendawad, et wanaaegsed inshenerid mitte üksi suurepäralisi plaanid sepitseda ei osanud, waid neid ka täidesaata suutiswad.

Niisamuti leiame ka wanaaja teaduslikes uurimistes rohkesti meile nii lähedat ja tuttawat. Nimetame ainult Demokritest oma atomi-teoriaga ja tema õpetust lugemata hulgast ilmakehadest, nende mitmesugusest suurusest ning edenemise järkudest . . .

Berliini muuseumis on üks peale 4500 aastane papiruserull, mille sisulisi weel, kahjuks, tänapäewgi küllalt kirjutatakse. Seal kurdab keegi enesetapja oma õnnetu elu üle ja kaebab, et kõik teda maha jätnud olla ning et siin maapeal ainult kelmidel ja südameta enesearmastajatel hea elada olla, kuna õiged ja ausad inimesed hukka peawad minema . . . Sellest wõime järeldada, et wanadele egiptlastele meie aegne moodne töbi — pessimism — tundmata ei olnud.

Neilsamadel egiptlastel, nagu seda üks Ramses II — waras, kes Israeli rahwast „waewas“ — aegne kiri tõendab, oliwad ka oma karstuse seltsidgi.

Ja wanas Roomas oliwad oma taimetoitlasedki. Üks neist — Plutarch nimelt — kaitstes kõige oma kõnekunstiga taimetoitluse põhjusemõtteid ning sõitles kurjalt neid, kas oma kõhutäiteks teisi elawaid olewusi surmasiwad.

Ruid, kuigi wana ilm kõiki elulahedusi ja -rõemusi küllalt hinnata oskas, ei puudunud seal fiiski ka sarnaseid isikuid, kes kulturat just neilsamadel põhjustel hukka mõistsiwad, nagu meie ajal Rousseau, Ruskin ja Tolstoi. Suba teisel aastafajal peale Kr. õpetas Dion Chrysostomos, et inimene alles siis täiesti õnnelik võib olla, kui ta jälle looduse juure tegasi pöörab, sest kultura olla inimesed päris ära rikkunud. Ta kirjutab: Linnaelanikele on loomulik, terve töö tundmata. Linnades on inimesed alati nagu joovastuses, nad ruttawad ja tõttawad alalõpmata ning talitawad asju, milledest kellegil kasu ei ole. Nad ei näe kunagi kõhust ja õiget loodust, kuna nad lehkpäewa ajal peerud ja halud põlema süütawad, päikese walgusest ei hooli, waid suitsu järele jooksewad.“

Et ole see kõik meie aegne ja tänapäine, nendes wana halli aegsetes sõnades ja tegudes! . . .

Ruid veel kergem on praeguse aja kultura hiilgawa koore all wäga mitmesuguseid wanaaja jätiiseid märgata. Ja seda mitte sugugi kusagil metsanurgas ega wanaaja mälestusi alalhoidmates muuseumides, waid isegi päris praeguse aja kultuurainimeje mõtetes ning tegudes.

Tuletage ainult meele, mis sugune hirm meie „haritud“ rahwakihtides nr. 13 wastu asub: sellest ei ole isegi veel haritud parislastedki lahti saanud, sest asjata otsite Pariisi parematelgi uulitsatel selle nr. all olewaid majasi! Ja Saksamaal — sellel „kõigetargemate“ maal — ei alata koolides õpetust kunagi esmaspäewal, sest et see „õnnetu“ päew olla . . . Meie ei suuda kõiki neid „ebauskusi,“ mis praeguse aja inimesed wanadelt aegadelt pärinud ja truult alalhoidnud, meeletuletadagi. Kes ei tunneks igasuguseid tulewiku ja minewiku kuulutajaid, kaardimoorisi ja käetarkasi, kes mitte üksi rumalamate rahwakihtide seas, waid ka just kõrgemates ja enamharitud ringkondades rikkalikku lõikust peawad?! Siit näeme, et ebauski mitte üksi harimata külaelaniku pea³sei pesitse, waid ka suurte teaduse meeste ajudele omane on. Nii räägitakse, näit. Newtonist, et see alati teelt tagasi pööranud, kui jänes ristil üle tee jooksnud.

Nii ei ole praeguse aja teaduse „wiimaste sõnade“ ajajärgul wana koopaelanik kultura inimeses veel mitte kadunud, ning suurepäralisi teaduse ja tehnika wõidupühasi pidades maksab kulturaline inimesesugu ikka veel kümnest wanale pimeduse ajale . . .

Ruid kui kaua veel?!

Sõnate uuenduste nõudjatele.

Uuendusi, reformi! — need sõnad kõlavad praegu kogu maailmas, sest loomusunnilikult tunnevad inimesed, et praegune ilma-elu algusest lõpuni igawene sobi ja segu on ning tingimata muutmist, parandamist tarvitab. Uuendusi nõutakse riigivalitsustelt, parlamentidelt, seltskonna- ja poliitika tegelastelt, ülepea kõigilt, kelle võimuses wähegi seisab seltskonna elusse parandusi tuua.

Uuendused ja nimelt õige põhjalitüd uuendused on tõesti tingimata tarwilitüd, selles asjas on kõigil nende nõudjatel täieline õigus. Uga nad effiwad fiiski, nad — need uuenduste nõudjad ja ootajad ikka — on tihti hoopis wale teedel! Nad on ära unustanud — wõi ei ole nad seda ülepea teadnudki, — et uuendused mitte ülewalt ei tule: mitte walitsused, parlamendid ega igasugused tegelased ei too ega loo uuendusi, tõsiseid reformi, waid need peawad alt algama: uuendamine, seltskonna elu reformeerimine peab i s i k u s t peale hakkama! Istit tuleb uuendada, kui elu ülepea uuendada tahame. Ja seda ei saa mitte igasuguste seaduste ega keeluseaduste kaudu korda saata, mitte parlamendid ega koosolekud ei suuda seda toimetada, waid — isik ise. Tahame meie ilma ja elu parandada, siis peame kõigepealt iseendid parandama. „Pime ei wõi mitte pimedale teed juhutada,“ ütles suur inimesesoo Opetaja juba paarituhanda aasta eest, ning need sõnad maksawad weel praegugi ja — jäewadki maksma.

Üksikud isikud on kui liikmed, milledest terve seltskonna-keha koos seisab. Keha ei wõi mitte terve olla, kui tema üksikud liikmed haiglased, wigased on, ja ümberpöördukt: kui üksikud liikmed terwed ja tugewad, on kogu keha sedasama.

Ratsed praegust „hukatuse äärel“ seiswat ilma korda wälisste abinõudega parandada ja uueks luua on naeruwäärilised ega wõi meid kunagi sihile wiia. Sihile saame alles siis, kui kõigi wigade ja puuduste tõsise põhjuse juure tuleme ja selle põhjaliku paranduse alla wõtame — kui meeles peame, et ainukesed õiged ja mõjuwad reformid ainult need on, mis meie ise eneste juures toime paneme . . .

J. L.

Palwe.

Mind lase elada! Mind lase
Nii elada, kuis ihkan ma:
Et hinges oleks armul ase
Ja õigus südames mul ka!
Et wõtleksin ma selle eest,
Et pimedus kauks ilma seest!
Kuid surnult ilmas elada
Mind, Looja, ära lase Sa!

Schewtschenko järele J. L.

Mõtted.

J. L.

Kui teie veel ei tea, siis saage seda nüüd teada, et ma n. n. „seltskonna“ arwamise — õigem eelarwamise — peale nagu igasuguse muugi rämpsu peale waatan.

* * *

Inimene — selle sõna tõsisemas mõttes — on kõigekõrgem^olewus, kelle sisse ma usun ning kelle ette ma kummardan.

* * *

On olemas naisterahwaid, kellede mõistus nende kuue kitsusega otsekohehes ja saapakontsade kõrgusega wastupidises wahekorras — proportsionis — on, s. o. mida kitsam kleit, seda kitsam mõistus ja mida kõrgemad kontsad, seda madalam mõistus.

* * *

Oh jumal! muidugi on ilmas juba küllalt kõiksugu rämpsu, ja sa löid veel — „naisterahwa“! Gogoli järele.

* * *

Kõige suurem lollus kõigist lollustest on — armastuse asjus lepingut teha.

* * *

Kartma? Häbi tundma? — Keda? Kelle ees? Kas selle seltskonna ees, kellest ma igatahes palju kõrgemal seisan?!

* * *

„Saagu walgus!“ — see on eesmärk, mille poole ma igasuguste wõimalikkude abinõudega püian.

* * *

Keda üks kirikherra hammustab, see ei saa ilagi enam terweks.

Pikad worstid on paremad kui pikad jutlused.

P. Roseggeri järele.

Orjaikke all ägajatele.

Te' olete kaua ju oian'd ja ohan'd
Ja igalt poolt abi ju otsinud,
Te' olete paastunud, olete palun'd,
Te' olete nutnud ja nälginud:

Kuid ikka ei parane teie põli,
Te' walud ja waewad ei vähene —
Te' olete orjad ja selleks ka jäete
Niikauaks, kui peastjat leiате! . . .

* * *

Ei teid tule kõrgest taewast
Keegi peastma häbist, waewast,
Teised teid ei awita —
Peate ise wõitlema!

I. L.

Enda wastu wõitlust tõsta —
Raskem kõigist wõitlustest;
Iseennast ära wõita —
Ilusam on wõitudest. Schilleri järele J. L.

* * *

Kõnni kindlalt rasket rada
Ära kaeba, kurda sa;
Ära julgust kauta!
Wahel wõid ju komistada,
Aga mitte langeda! . . .
Waata — ülewal hiilgawad lootuse tähed —
Kuhu sa ial ka kõnnid ehk lähed —
Nende sära julgustagu sind!

J. L.

* * *

Nii oli enne, nii on praegu,
Nii saab wist jäema alati:
Sul tutta w a i d küll hulgani,
Kuid s õ p r a otsid ilmaaegu! . . .
Puschkini järele.

Nissi palwewendadele.

Ärge hõisake nii wara,
Ärge naerge enneaegu,
Palwewennad, et mu kautus
Teie meelest suur on praegu!

Ootke, naerda on weel wara:
Hõisata weel enneaegu,
Sest et teiega mul rahu
Tegemata on weel praegu.

Nurmel, jaanuari kuul, 1916.

J. Lilienbach'i järele J. L.

Weitesed walmid.

Õõkull ja harakas.

— Inimesed peavad mind wäga targaks, — kiitles õõkull.
— Seda ei ole sugugi imeks panna, — naeris harakas, —
sest teegi nendest ei ole weel ilmaški sinu healt kuulnud.

Rebane ja lammas.

Rebane ja lammas kõnelesiwad lord usuliste asjade üle.
— Mina usun hingede rändamist! — ütles lammas. — Mis
sa arwad, kelleks ma enne maa peal olin?
— Eesliks! — wastas rebane lühidalt ja läks minema.

Inimene ja papugoi.

— Mulle on päris wastumeelt sinu lobisemist kuulata! —
ütles üks isand oma papugoile.
— Loomulikult! — wastas see kihwtiselt, — sest sa kuuled
ju — i f e e n n a s t. Tei Graziella järele J. L.

Õnn on otsimises mitte leidmises —
Õnn on igaweses õnne püidmises. J. L.

* * *

Ei loodust weel õieti tunnegi te'
Aga loojat ju tunda tahate:
Kui meistri tööst aru te' ei saa,
Ei meistisist siis maksagi rääkida! J. L.

475
4757 - 57

Joh. Laks'i raamatufirjastus

„Saagu walgus!“

kirjastab ainult häid rahwalik-teaduslikka, õpetlikka ja ilukirjan-
duslisi raamatuid, milledele elu põlewamate küsimuste kohta silma-
ringi laiendawaid seletusi antakse.

Trükitist ilmunud

∴ ja igast paremast raamatukauplusest saada: — ∴
Pealadu Tallinnas, J. Ploompuu raamatukaupluses.

- 1. Elu ja olu Narõmi maakonnas. . Hind 15 kop.
- 2. Ilmasüita kannatajad . . . . . " 10 "
- 4. Karikakrad. Luuletused. . . . . " 10 "
- 5. Raks kõnet. . . . . " 10 "
- 6. Naiscerahwa tähtsus karstuse töös. " 15 "
- 7. Kuidas joomise wastu wõidelda. . " 15 "
- 8. Kodusest laste lugema õpetamisest. . " 15 "

=== 3. Kohwi, thee ja tubakas. Hind 20 kop., ===
ilmub lähemal ajal.

